

אם כי בכל אחד מן הדינים המוזכרים ישנו מקור וטעם פרטי לעצמו, אך כמדומה ניתן לראות בזה קן כללי לשיטתו.

'כולה ר' יהודה היא ותרי תנאי אליבא דר"י'. ומחלוקתם היא האם כוונתו לקרבנות הקרבים בירושלים או לעיר עצמה, כלומר לבתים, לעצים ואבנים (ר"ן ורשב"א ותורי"ד, עפ"י הירושלמי). ויש מפרשים שהנידון הוא האם חומותיה ומגדליה נבנים ממעות שירי הלשכה והרי הן קדושות, אם לאו (ע' בפירוש הרא"ש וברש"י וריטב"א. והתוס' כתבו שאפילו אם נבנים מתרומת הלשכה, אין דעת הנודר לכך אלא דעתו להתפס על ירושלים שהיא קדושה משאר הארץ, ואין זה דבר הנדור).

דף יב

'איזהו איסר האמור בתורה, אמר הריני שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו...' – שאם מאיש כי ידר נדר הייתי אומר עד שיתפסנו בדבר הנדור מכל העולם, בדומה לקרבן האסור לכל, לכך בא הכתוב לאסור אסר על נפשו שאפילו אם התפס בנדר האסור רק לו – הרי זו התפסה (עפ"י רשב"א; ר"ן יד. ועוד).

'הריני שלא אוכל בשר...' לשיטת רבנו תם והרשב"א ועוד ראשונים, לשון זו אינה בדוקא שהרי נדר בלשון שבועה אינו נחשב כלל לשיטתם אלא מדובר שאסר הבשר עליו. או שאמר סתם 'הרי עלי יום זה כיום שמת בו...'.

ושיטת הרמב"ן שאף בלשון 'שלא אוכל בשר' מועיל מדין יד, כאילו אמר הרי עלי בשר זה בקונם שכתוצאה מכך לא אוכל אותו (וכן משמע מלשון הרמב"ן בפירושו על התורה שהאומר בנדר שאיני עושה סוכה [ולגרסה אחרת: סוכה שאיני עושה] וכיו"ב – חל הנדר. וע' ר"ן לעיל ב: ורשב"א שם ולהלן יד: שו"ת הרשב"א ח"ה רל; מאירי; ראשונים שבועות כ; חזו"א אה"ע קלו לדרך ה' סק"ח).

'כיום שמת בו אביו, כיום שמת בו רבו'. מכאן 'קצת סמך' למה שכתבו הפוסקים (מובא בשו"ע או"ח תקסח; רמ"א יו"ד תב, יב) שמצוה להתענות ביום שמת בו אביו (תורת חיים שבועות כ.). וממילא נשמע שהוא הדין ביום פטירת רבו (גליון הרעק"א ביו"ד שם).

ושני טעמים למנהג זה; לפי שבאותו יום איתרע מזלו, וטובה לו התענית לכפרה. ועוד, בתענית זו מכפר על הנפטר, על אביו או על רבו (שו"ת מהר"י מינץ ט).

גם יש לדייק מכאן, כפי שפסקו הפוסקים (שו"ע או"ח תקסח; רמ"א יו"ד תב, יב) שיום השנה, לענין אמירת קדיש ותענית וכו', נקבע לפי יום המיתה ולא יום הקבורה, אף כי לענין אבלות שבעה, ושלישים וי"ב חודש – הולכים אחר הקבורה (שו"ת יפה נוף לרבי יצחק מזיא (חי באשכנז במאה הרביעית לאלף השישי) יו"ד קנד. אם כי יש לדחות דלאו דוקא הוא. תדע, לדעת האומרים שגדליה נהרג בר"ה – ע' רד"ק ירמיה מא, א; ב"י או"ח סוף תקמ"ט בשם רבנו ירוחם, ועוד – ודאי שכוונתו ליום שאנו מציינים את הריגתו (ע' שבועות כ) ולא ליום הריגתו ממש).

'כחלת אהרן וכתרומתו'. כמה טעמים נאמרו לכך שאין התרומה נחשבת 'דבר הנדור' הגם שחלה על ידי אמירת פיו; –

– מפני שאינה באה בנדר ובנדבה [ושונה מחטאת ואשם שנתרבו להתפסה מפני שפעמים באים בנדר – בקרבנות הנזיר] (רמב"ם);

– מפני שאינה אסורה לזרים אלא מחמת שהתורה זיכתה אותה לכהן והרי התרומה כנכסיו, שהרי מאכילה לעבדיו ולשפחותיו [ובזה שונה היא מבכור שנחשב דבר הנדור, שהבכור אינו נאכל אלא לזכרי כהונה ולא לשאר בני הבית. ואעפ"י שהמתפיס במעשר בהמה אסור הגם שמותר לכל אדם באכילה – שונה שם שלא היו הבהמות אסורות מקודם, וקריאת השם באה מצד עצמו, ולאסור העשירי להיותו קרבן – הלכך נחשב 'דבר הנדור' אלא שהתורה זיכתה אותו לבעלים. עפ"י רשב"א ומאירי].

– מפני שאינה אסורה לכל, הלכך אין זה 'דבר הנדור' (ר"ן. כלומר וכו"ה בר"ן יג:), הואיל והוא קורא שם 'תרומה' בסתם והרי דין התרומה להאכל לכהן, אין איסור אכילת הור כולל בדבריו שהרי לא פירש בדבריו החילוק בין כהן לזר, רק התורה היא שאסרה אכילתה לזרים, והוא באמירתו רק מיחל שם 'תרומה'.

– מפני שדיבור פיו לא אסר כלום שהרי קודם קריאת שם היו הפירות אסורים משום טבל, וההפרשה אינה אלא חלות התר לשייריים (תוס' ורא"ש; ריטב"א יח: וע' גם בפהרא"ש שם ד"ה ואם כמעשר).

א. כבר האריכו האחרונים בגדר איסור טבל; האם הוא נובע משום תערובת תרומה שבו, וכפי הנראה מרש"י יבמות פו. [אלא שלאחר ההפרשה הותר האיסור לכהנים ונשאר על הזרים], או שני איסורים מחולקים הם, וכשמפריש פוקע איסור טבל וחל איסור אחר. ויש שהביאו להוכיח כהצד הראשון מדברי הרא"ש (ע' עונג יום טוב קיד, קיא; אתון דאורייתא ב. ועתוס' סוכה לה. ד"ה אתיא. וצ"ע מתוס' יבמות פו. וכן שמעתי להוכיח מהגר"מ וינגלר שליט"א מדברי הרמב"ן פ"ו דגטין שאפשר לתרום משל חברו על של חברו מדין זכיה, ולכאורה קשה הלא אין זכים 'מאדם' אלא 'לאדם' וכיצד יכול ליתן מפירות חברו לכהן – אלא משמע שגם בעודם טבל מעורבת בהם התרומה).

אך אין זה מוכרח, שיש לפרש כוונתו ש'דבר הנדור' הוא רק זה שהיה הדבר מותר מקודם ונאסר ע"י האדם, שענין ההתפסה הוא כמו שהיה יכול לאסור את הדבר ההוא כן אוסר את זה, משא"כ בתרומה מעולם היה שם איסור (ע' מנחת שלמה ס, ד).

ב. בשו"ת אמרי ישראל (ח"ב צו) כתב על פי סברת הרא"ש שהמפריש תרומות ומעשרות בשבת מפירות טבל, אינו עובר משום 'מקדיש' מאחר ואינו מיחל איסור אלא אדרבה עושה התר, ורק משום 'מתקן' אסור. ואולם מפירות שלא נטבלו כגון שלא ראו פני הבית – עובר משום 'מקדיש'. ובשבט הלוי (ח"ד לח) נטה מדבריו וסבר שבכל אופן אסור משום מקדיש.

ויש להעיר לסברת האמרי-ישר לחלק אם נטבלו הפירות אם לאו, הכי נאמר שהמתפיס על תרומת פירות שלא נטבלו כגון שלא ראו פני הבית, יחשב כמתפיס בדבר הנדור – אך נראה לכאורה שמ"מ יש בפירות איסור טבל בכה, וקריאת השם אינה אלא מבררת, ואם כן לפי סברתו שהשוה דין 'מקדיש' בשבת לסברת הרא"ש, אף תורם פירות שלא נטבלו אין בזה דין 'מקדיש' והרי ברמב"ם מבואר שאסור משום מקדיש, וא"כ י"ל שהוא הדין בפירות טבולים.

– טעם נוסף יתכן (עפ"י דברי הר"ן בשבועות), שרק בהקדש יש התפסה מפני שהוא דבר העושה חליפין [ואף בסוגי הקדש שאין בהם פדיון והחלפה כגון מעשר בהמה או חרמים, מ"מ שם 'קודש' עליהם ובקודש מצינו ענין החלפה], משא"כ תרומה (כן צדד בשו"ת שבט הלוי ח"ב קי וח"ג קעא. יש להעיר שאף תרומה נקראת 'קודש' אלא הכוונה כנראה לקדושת קרבן וקנין גבוה שאינה בתרומה. ובעצם עיקר הטעם נמצא בראב"ד (בהשגות פ"א, הובא ברשב"א) – שאין התפסה אלא בקרבן, משא"כ תרומה שהיא נכסי כהן).

דף יג

'זמאן דאסר, בכור נמי מתפיסו בנדר הוא...'. יש להבין הרי סוף סוף אין הקדשת האדם פועלת מאומה ולמה נחשב הוא כדבר הנדור? ועוד, מסתימת דברי רבי יעקב נראה שהוא הדין אם התפיס בבכור טרם

התור"ד פירש שלפי האמת משנתנו כרבי מאיר ולפיכך אין צריך לדחוק תרי תנאי אליבא דרבי יהודה, אלא רבי יהודה מתיר ב'כירושלים' לכל הדעות, ומה ששנו במשנה 'האומר ירושלם לא אמר כלום' הכוונה ל'כירושלים' כפי שאמר תנא קמא.

דפים יא – יב

יד. המתפיס נדרו בדבר שהיה נדור מתחילה ולא עתה – האם מתפיס בעיקרו או במצבו הנוכחי? מהן הנפקות והמבוארות בסוגיא?

רבי בר חמא נסתפק בדבר, האם אדם מתפיס בעיקרו או בהתר העכשוי, כגון שמונה לפניו בשר שלמים לאחר זריקת דמים, ואמר על בשר חולין 'זה כזה'; האם מתפיס בעיקרו כלומר במצב הראשוני שקודם זריקת הדם שהיה אסור לכל מחמת הנדר, או שמא מתפיס בהתר של עכשיו. ורצה רבא לפשוט שמתפיס בעיקרו, ורב הונא בר' נתן דחה. ושוב רצו להוכיח שתי הוכחות שבעיקר הוא מתפיס, ודחו. ורצו לתלות במחלוקת תנאים, ודחו.

[אם מתפיס בפירוש במצב הנוכחי – ודאי מותר, כגון שאמר 'כבשר שלמים לאחר זריקת דמים' (גמרא). וכן האומר 'כחמני כהנים' אעפ"י שקודם שבאו לידי כהן הם אסורים – מותר, שמסתמא משמע שכבר באו לידי כהן. עפ"י משנה להלן יח: ופהרא"ש ומאירי. וע"ש תוס'].

התפיס על חזה ושוק של שלמים; יש מתירים מפני שאיסורם לזרים על ידי התורה ולא מחמת הנדר, ודעת המאירי לאסור מפני שמחמת הנדר בא האיסור.

נפקותות נוספות המבוארות בסוגיא; –

התפיס (בבשר) נותר ובפיגול של כל הקרבנות מלבד עולה, שהואיל ואין נותר ופיגול אלא לאחר זריקת הדם והיא כבר התירה את האיסור שמחמת הנדר, הלכך אם נוקטים בהתר הוא מתפיס, אין זו התפסה בדבר הנדור אלא בדבר האסור, ואם מעיקרו מתפיס – הרי זו התפסה בדבר הנדור [אבל בעולה, מעולם לא התירה הזריקה את בשרה הלכך אסור. ואין אומרים כוונתו להתפיס ב'איסור נותר' ואינו אסור].

א. כתבו התוס' שאף ב'נותר' סתם, אין תולים בנותר של עולה להחמיר.

ב. בפיוגול, כתבו ראשונים שבכל אופן אסור מאחר והזריקה מעולם לא הוציאתו מידי האיסור הראשון שהרי נתפגל (עפ"י רש"י ותוס'), וכן הזכיר הר"ן דעה זו. ואולם בפירוש הרא"ש נראה שיצא הובה מידי מעילה בזריקה. וע' במעילה ד דעות שונות בענין זה).

אסר על עצמו בשר ויין כיום שמת בו אביו וכד', כגון שעומד עתה באותו יום ואומר יום זה עלי כיום פלוני (אעפ"י שלא פירש 'אסור עלי' (רמב"ן). ונקב באותו תאריך שמת בו אביו. עתוס' ור"ן), והיה נדור באותו יום פעם אחת בשנה אחרת; אם מעיקרו מתפיס – אסור, ואם לאו – מותר, שהרי כמה שנים מאז היה מותר באותו תאריך [אכן אם היה נדור מאז ואילך בכל שנה – ודאי אסור].

א. הר"ן כתב שמציין את יום השבוע ואת מקומו בחודש, כגון יום אחד בשבת ראשון של ניסן.

וכתבו התוס' שלא בדוקא נקט 'אחד בשבוע' אלא הדבר תלוי בכך וכך לחודש.

ובפירוש הרא"ש נראה שמתייחס בנדרו רק ליום השבוע שבו מת אביו, שאומר 'אכילת בשר עלי כאחד בשבת' (וע' גם במאירי).

ב. ברמב"ם (נדרים ג, ה) נראה שמפרש כפשט הלשון שנדר 'כיום שמת בו אביו' ובאותו יום שמת אסר עצמו מבשר, הלכך אף אם בשנים אחרות היה מותר, מפרשים דבריו על עיקרו של יום, הוא היום שאסר על עצמו (ובכך מתישבת קושית הלח"מ. והחידוש הוא שאף זה שאסר רק לו, בכלל 'דבר הנדור' כמוש"כ הראשונים להלן. עפ"י חרושי חת"ס).

ויש להעיר שמפשוט דברי הרא"ש בפירושו נראה שלא גרס שעומד באותו היום דוקא, אלא אוסר יום מסויים כאותו יום שמת בו אביו.

המתפיס בתרומת לחמי תודה; אם בעיקרו מתפיס – אסור, ואם לאו – מותר, שהרי התרומה ניטלת לאחר זריקת הדם. [ויש אופנים שודאי אסור – כגון שהפרישה קודם הזריקה, כגון בשעת הלישה. ער"ן].

א. להלכה, כתב הרמב"ן (רפ"ב, והובא בר"ן) עפ"י הסוגיא במסכת נזיר, שנוקטים בסופו הוא מתפיס ומותר. וכן נקט המאירי. ודעת הרמב"ם (א,טו) גראית שמעיקרו הוא מתפיס. יש מפרשים מפני הספק פסק כן (ע"ש בכס"מ; ריטב"א). והר"ן (כפ"ג דשבועות) כתב שפשוט הספק מהסוגיא בנוזיר כב.

ב. כל שאומר סתם, כגון 'שלמים' 'חטאת' ו'תודה' – אסור, שבזה ודאי מתפיס בעיקרו (ר"ן; רמב"ם א,ט. וע' במאירי).

לפי תירוץ אחד בתוס' (ד"ה אבל) משמע שאם הדבר אסור עתה [כגון פיגול ונותר] והרי מוכח שבא לאסור – תולים שמתפיס בעיקרו ואסור, ורק כשעשיו הדבר מותר ומתחילה היה נדור – נשאר הספק. ולפי תירוץ אחר, בדבר שהוא אסור עתה מכח קדושת דבר הנדור דמעיקרא – אסור.

דפים יב – יג

טו. המתפיס בבכור, מה דינו? מה דין המתפיס בחטאת ובאשם?

'הרי עלי כבכור' – רבי יעקב אומר ורבי יהודה (והוגה בגליון: רבי יוסי) מתיר. ופירשו מחלוקתם קודם זריקת דמים; האם הבכור כשאר קרבנות להחשב דבר הנדור, הגם שקדושתו מרחם – הואיל ומצוה להקדישו (לה' – לרבות), או שמא כיון שגם בלא ההקדש הוא קדוש, אין זה דבר הנדור ולפיכך מותר. [וישנה דעת תנאים (רבי ישמעאל – ערכין כט.) שאין מצוה להקדיש הבכור בפה. ויש שפסקו כן להלכה. ע' טור י"ד שו בשם הרא"ש – ודלא כהרמב"ם ושו"ע].

הרמב"ם (נדרים א, יג טו) פסק שאם אמר 'הרי עלי כבכור' מותר (וכ"פ הרמב"ן), ואם היה לפניו בשר בכור ואמר 'זה כזה', אם התפיס לפני זריקת דמים – אסור [מפני הספק. ע"ש בכס"מ]. ואם לאחר מכן – מותר. והראב"ד השיג על חילוק זה. וכן המאירי פסק להתר בכל אופן. קודם שחיטה, ע' בספר זכר יצחק (סוסי"מ) שאין בו איסור הנאה מהתורה, ולפי"ז לכאורה המתפיס בו יהא מותר, אך ברשב"א מובא בשם הראב"ד שמחיים דינו כ'קודם זריקה'.

המתפיס בחטאת ובאשם, לכל הדעות נאסר, הגם שאינם באים בנדר ובנדבה אבל קדושתם נתפסת בנדר (כי ידר נדר לה' – לרבות).

דף יג

טז. א. המזכיר בנדרו קרבנות ושאר משמשי המקדש, באלו אופנים הוא אסור ובאלו מותר?
ב. האומר לחברו 'קונם פי מדבר עמך' / 'די עושה עמך' וכד' – מה דינו?